

A 35 éves Honismeret folyóirat¹

Hivatalosan valóban az 1972. évben megjelent próbaszámtól tartjuk nyilván a *Honismeret* évfolyamainak számozását, azonban ennél jóval régebbi „alapítású” a honismereti mozgalom folyóirata. Az alapítás szót azért tettem idézőjelbe, mert akkoriban, az 1960-as évek derekán nem úgy történt egy-egy folyóirat alapítása, hogy valami erre illetékes szerv bejegyezte és nyilvántartásba vette, hanem amolyan féllilegális módszerekkel, ami illet is a három „T”-vel jellemezhető szellemi irányok középső (Türt) kategóriájába eső mozgalmunkhoz és annak folyóiratához. Harmincöt esztendővel ezelőtt ugyanis az „örző-védő” szerepet játszó Hazafias Népfront kiadásában már tíz év óta megjelentek azok a *Honismeret* nevet viselő „szürke füzetek”, amelyek műfaji meghatározása: „*A honismereti szakkörvezetők tájékoztatója*” volt. A Népfront politikai védőernyője mellett ezek a füzetek jelentették a mindenfajta mozgalom számára nélkülözhetetlen szakmai módszertani háttérrel, összefogva és publikációs teret adva a mozgalom szolgálói mellett azoknak a néprajzkutatóknak, hely- és köztörténészeknek, pedagógusoknak, muzeológusoknak, levéltárosoknak és könyvtárosoknak, akik felsorakoztak a honismereti mozgalom bontakozó zászlója alá. A mozgalom fő szervezői és szakmai „ideológusai” közül néhányan az akkori Népművelési Intézet munkatársai közül kerültek ki, mint *Dömötör Sándor*, *Novák József*. A folyóirat szerkesztőbizottságának elnöke 1973 és 1980 között *Kamarás Resző*, a Népművelési Intézet igazgatóhelyettese volt. Vár- és múzeumbarát körök, honismereti-helytörténeti szakkörök vezetői, népművelési tanácsadók, községi krónikákat vezetők írták és olvasták ezt a stenciles módszerrel sokszorosított tájékoztatót, amiben megfogalmazódtak és körvonalazódtak a honismereti mozgalom főbb területei, módszerei és célkitűzései. A szerzők jórészt olyan emberek voltak, akik a politikától félrehúzódva, vagy félreállítva sem mondtak le a közélet szolgálatáról, a népben-nemzetben való gondolkozás felelősségéről, ám az idegen érdekeket szolgáló pártpolitikától igyekeztek távol tartani magukat. Megjelent ez időben a Hazafias Népfront Honismereti Bizottsága és az Országos Helytörténeti Bizottság kiadásában egy másik sorozat is, amely a *Honismeret, helytörténet* címet viselte és főként honismereti jellegű konferenciák, tanácskozások anyagát adta közre.

Amikor 1972-ben, a Magyar Televízió által megrendezett „Röpülj páva népdalverseny” sikeresen irányított viszonylag jelentős társadalmi érdeklődést a népi kultúra és a néphagyomány értékei felé, a mozgalom, pontosabban a mozgalom csigaházában védelmet talált *nemzeti érzésű értelmiségi szolgálat* elég erősnek érezte magát egy immár utcán árusítható, előfizethető honismereti folyóirat megindítására és 1972-ben, „*Hová Röpül a páva?*” alcímmel megjelent a *Honismeret* első, tematikus „próba” száma.

Hogy mit akart *kipróbálni*, vagy *megpróbálni* ez a szám – az olvasók, vagy a pártközpont érdeklődését akarta-e tesztelni –, ma már nehéz lenne eldönteni. Hiszen a „Röpülj páva népdalverseny” megvalósításához szükséges energiákat is részben egy – talán Brauer János nevű – újságíró cikke miatti „össz-népi” felháborodás szabadította fel, aki mérheterlen cinizmussal tette fel a provokatív kérdést: *ugyan bizony ki énekel ma még népdalt?* A televíziós vetélkedő sikere aztán megmutatta, hogy a népdalt, a nemzeti hagyományt nem lehet sírba tenni, még működik a nemzet immunrendszere. A vitorlát bontó *Honismeret* folyóirat így kedvező szelet kapott a Röpülj páva körök alakulásától, a bimbózó tánc-házmozgalomtól, a népi kézművesség iránt megnyilvánuló fokozott érdeklődéstől.

Mint a Néprajzi Múzeum önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalmához már 1959-ben felsorakozó, a népi írók művein nevelkedett agrárértelmiségi, magam is bekapcsolódtam ebbe a nemzeti értékek szolgálatát legális keretek között lehetővé tevő mozgalomba. A folyóiratnak az első számtól szerzője, az 1974. évi 2. számtól pedig szerkesztője lettem. Harminchárom esztendeje, tehát egy emberöltő óta barkácsolom a *Honismeret*-et, s nem dicsekvésképpen mondom, de ma is éppen olyan örömtől lelek egy-egy lapszám összeállításában, s ma is ugyanolyan megilletődöttséggel veszem kézbe és lapozom a nyomdából frissen érkező számot, mint annakidején.

Kezdetben *Honismereti Híradó* volt a neve, s a lap első szerkesztője *dr. Morvay Péter*, az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalom vezéralakja, tőle vettem át ezt a szolgálatot. Milyen lehetőséget láttam akkor abban, hogy az Agrárgazdasági Kutató Intézet munkatársaként, az ezer kilométerre élő moldvai csángók sorsának és népeletének nyarankénti kutatójaként, engedve némi baráti nyomásnak, elvállaljam egy ilyen folyóirat szerkesztését? Három, nagyon is egy tőről fakadó okom volt rá.

¹ A 2007. február 14-én megtartott ünnepi találkozóan elhangzott előadás szerkesztett szövege.

Mindenekelőtt úgy gondoltam, hogy a folyóirat révén szolgálni tudom azt a jórészt partizán módszerekkel történő *szellemi honvédelmet*, amit az idegen elnyomás, az internacionalista és kozmopolita veszedelem ellen, a nemzeti értékek védelmében valamilyen formában minden olyan ember folytatott, aki számára *értéket jelentett a magyarság*. Másodsorban ennek a küzdelemnek része volt a *házához, a szülőföldhöz való kötődés erősítése*, ami a hon jobb megismerésének a legfőbb feltétele; még akkor is ha a *hazaszeretet* szó elé akkoriban többnyire oda kellett tenni a „szocialista” jelzőt, hogy egyáltalában le lehessen írni. Végezetül úgy gondoltam, hogy a honismeretbe *bele fér az egész*, Trianon óta határokkal *szétszabdalt magyarság*; mert egy legyőzött ország újra és újra felszabdalható, de *a nemzet történelmét és művelődését nem lehet földarabolni*. Szerkesztői munkám során így öntudatlanul is érvényesítettem a költő Juhász Gyulának a Trianon szájhőscire vonatkozó intelmét: *„Nem kell beszélni róla sohasem, de mindig, mindig gondoljatok rá!”*

Hogy aztán a honismereti mozgalom és a Honismeret folyóirat milyen mértékben tudta ezeket a célkitűzéseket megvalósítani, azt nem nekem kell eldöntennem, de azt biztosan állítom, hogy ez a munka nekem – és még sok baj- és fegyvertársamnak – megadta a *tisztességes* és nemzeti közösségünk számára *hasznos* életnek, munkálkodásnak a lehetőségét.

Ha egyszer majd valaki vállalkozik arra a nem könnyű, de szép feladatra, hogy megírja a Honismeret folyóirat történetét, ezt a 35 esztendő-t könnyen és célszerűen *három nagyobb korszakra* tudja bontani.

(1) *Az 1970-es évekre a létért való küzdelem* volt jellemző. Párthatározatok, pártkongresszusi állásfoglalások, népfönt főtítkárok hajlamai, szírtjei és zátonyai között lavírozva, bukdácsolva és meg-meg-fenekelve hajókáztunk. Szerencsénkre *Töltési Imre* személyében kitűnő kapitánnyal, aki a Honismereti Bizottság titkáráként nagy empátiával, taktikai érzékkel igyekezett a szélmentes oldalon tartani a mozgalom hajóját úgy, hogy azért a kitűzött célok felé haladjunk.

(2) *Az 1980-as években* a honismereti mozgalom és folyóirata egyre inkább betagoledott a *nemzeti ellenállás* nem túl erős, nem is nagyon széles frontjába, s ennek során a Népfrontot több-kevesebb sikerrel igyekeztünk „Nemzeti” Fronttá alakítani. Már 1980-ban az a „kitüntetés” érte a folyóiratot, hogy a Trianon 60. évfordulójára *Vigh Károly* tollából megjelent cikk miatt – persze fű alatt, kerülve a nagyobb botrányt – bezúzták a lapot. A bezúzatlan példányokból azonban sikerült Nyugatra juttatni néhány példányt, s a Szabad Európa, valamint az Angol Rádió részletesen foglalkozott a lapszámmal s a bezúzatással. Hogy nem ütöttük meg különösebben a bokánkat, azt nyilvánvalóan a Hazafias Népfront őrző-védő szerepének is tulajdoníthatjuk.

A Népfront ernyője alatt attól függően tehetjük később is a jót, hogy miféle elnökök és főtítkárok követik egymást. Kállai Gyula félék-e, akinek sokat idéztük azt a mondását, miszerint „a magyar nép – elvtársak – immár betöltötte történelmi hivatását”, avagy Pozsgay Imre, akihez minden jó ügyben fordulhattunk, s ha tudott, segített is. Az 1980-as évek vége felé olykor már a honismereti mozgalom is védőernyőül szolgált az úgynevezett „másként gondolkozó”, vagy egyáltalában *gondolkodó* közösségek, ifjúsági körök és klubok, „honismereti” fedőnévvel szervezett, ellenzéki csírákat melengető „művelődési tábora” számára.

A Honismeret folyóirat nevéből időközben elmaradt a híradó szó, s a maga hétezeres példányszámmal – ha ennek egy része nem is jutott el a szükséges helyekre – fontos éltetője volt a nemzeti értékeket mentő és bemutató munkának. A „magyarságtudományok” jeles képviselői írtak bele módszertani cikkeket, megemlékeztek nemzeti évfordulóinkról, s egyre eredményesebben töltöttük be a *hid*, vagy inkább a *kapocs* szerepét az elszakított területek magyarságtudományi műhelyei, hasonló érdeklődésű és gondolkodású személyiségei között. Közben gazdagodott a tartalom, tagoledott a szerkezet, súlyosbodott a mondanivaló. Mellékleteket indítottunk, amikben néprajzi, helytörténeti, szociográfiai témájú gyűjtési útmutatók, módszertani kérdőívek kaptak helyet; különböző pályázatok kiírásait és eredményeit közöltük. Még 1977-ben elindítottuk a Honismereti Bibliográfiát, ahol a hivatásos kiadók mellett a mozgalom háttérintézményeit jelentő közgyűjtemények, iskolák, „önkormányzatok” gondozásában megjelent, főként pedig a határokon túlról érkezett, honismereti témájú kiadványok címlírásai, tartalmi bemutatásai kaptak helyet. Erre azért volt nagy szükség, mert számosan nem kerültek bele a hivatalos könyvterjesztés vérkeringésébe, sok intézmény és magánszemély ebből a rovatból szerzett – és szerz ma is – tudomást az érdeklődési körébe tartozó, de az ország, vagy a Kárpát-medence másik szegletében megjelenő kötetekről. 1977-től minden évben közzétettük a következő esztendőre vonatkozó

Honismereti Évfordulónaptárt, a magyar történelem és művelődéstörténet jeles személyiségeiről és eseményeiről, azzal a reménnyel, hogy a kisebb települések, honismereti közösségek, tudomást szerezve egy-egy falujukban, városukban született, vagy meghalt személyiségről, régiójukhoz kötődő történeusről, eszükbe juthat és idejében felkészülhetnek a méltó megemlékezésekre.

Néhány kisebb bajszakasztást, a pártközpontból érkezett, de valamelyest rendszerint szelídített dorgálást leszámítva, nyugodt lélekkel mondhatom, hogy a – kinek milyen puhaságú – diktatúra körülményeihez képest az 1980-as években a Hazafias Népfront nem volt rossz gazdája a honismereti mozgalomnak és a folyóiratnak. Megmutatkozott ez abban is, hogy amikor a szocializmus légvárának eresztékei recsegni kezdtek, majd megindult az akkor még rendszerváltásnak gondolt folyamat, ami az önkényuralom jónéhány szervezetével együtt a Népfrontot is elsöpörte, az intézmény vezetői olyan *Honismereti Alapítványt* hoztak létre, ami lehetővé tette számunkra a folyóirat folyamatos megjelenését.

(3) A honismereti mozgalomnak nem esett nehezére, hogy 1990-ben demokratikus alapokon működő civil szervezetté váljon. Már korábban is gyakran elmondtuk, hogy azon kevés hazai társadalmi mozgalom közé tartozunk, amit nem felülről hoztak létre, hanem valós társadalmi igényből, *alulról szerveződött*. A Hazafias Népfront Honismereti Bizottsága 1990 első felében civil szervezetté, a megyei és a fővárosi honismereti egyesületek, társaságok szövetségévé alakult, amit 1990. június 4-én jegyzett be a Fővárosi Bíróság. Az 1990. évi 4. számtól kezdődően ennek a Honismereti Szövetségnek a lapja a *Honismeret*.

Ettől kezdve fölöttünk is kiderült az ég. Anyagi lehetőségeink ugyan bizonytalanabbá váltak, de a szerkesztés tekintetében nem voltunk már korlátozottak. A megújult szerkesztőbizottsággal kialakítottuk a folyóirat kiegyensúlyozott tartalmi szerkezetét, amelyben történelmünk, népeletünk, művelődésünk teljes Kárpát-medencei képe helyet kaphatott, senki sem méricskélte a földrajzi arányokat, senki sem korlátozta a nemzeti történelem, a közelmúlt és a jelen sorskérdései iránti felelősségérzet érvényesülését.

Miként éltünk a kibontakozó lehetőségekkel?

Elsősorban a „külhoni” magyarok súlyát igyekeztünk arányosan növelni, mind tematikailag, mind terjedelmileg, mind pedig a szerzők tekintetében. Nagyobb szerepet kaptak az egyház és a honismereti mozgalom kapcsolatával foglalkozó tanulmányok, valamint a diktatúra rémtetteit felidéző emlékezések. A folyóirat felvállalta az ezredvég és az ezredforduló nagyjelentőségű történelmi évfordulóira emlékező tudósításokat, valamint segítette a Szövetségnek a honfoglalás, az 1848/49-es forradalom és szabadságharc, az államalapítás, a Rákóczi-szabadságharc évfordulói alkalmából hirdetett művelődéstörténeti vetélkedők szervezésében. Ezekon kívül megnőtt a folyóirat jelentősége az önálló honismereti civil szervezetek együtt tartásában, összefogásában.

Az elmúlt bő másfél évtized során a Honismeret folyóiratnak kialakult a következetesen, de célszerű rugalmassággal érvényesített belső szerkezete, ami keretként szolgál a lap sokszínű tartalmához. Ez a belső rend úgy működik, mint maga a hagyomány, ami – minden ellenkező híreszteléssel szemben – nem gúzsba köt, hanem éppen hogy energiákat szabadít fel. Rendszert ad, amelyben könnyen el lehet igazodni, és nem kell mindent újra és újra kitalálni.

A minden páros hónap 10-én megjelenő folyóirat egy-egy évfolyamán belül a 3. szám az esedékes Honismereti Akadémiához igazodik *témájában és földrajzilag* is: elsősorban a rendező megyét és megyeszékhelyt mutatjuk be. A 4. számban közöljük a Honismereti Akadémia ünnepélyes megnyitójának eseményeit, elsősorban a kitüntetettek névsorát és laudációjukat. A hagyományosan kialakult rendszer az 5. szám is tematikus, ebben többnyire az átlagosnál nagyobb súlyt kapnak a hazai etnikai és nemzeti kisebbségek, vagy például 2006-ban itt emlékeztünk meg az 1956-os forradalom és szabadságharc évfordulójáról, 2007-ben pedig – az önkéntes néprajzi gyűjtők XX. találkozájának témájához igazodva – az októberi szám a honvéd hagyományokkal is foglalkozik majd. Évről évre ebben a számban közöljük a következő esztendőre vonatkozó Honismereti Évfordulónaptárt. Minden esztendőben a 6. számban kap helyet a Honismereti Akadémián elhangzott, nagyobb közérdeklődésre számot tartó előadások szerkesztett szövege.

Egy-egy szám szerkezetét a többé-kevésbé állandó rovatok adják, ezek egy része szinte minden számban előfordul, mások inkább alkalmoszerűek. Az előbbiekhöz tartoznak az évről-évre megterve-

zett, nagyobb és „kisebb” jelentőségű alkalmakra emlékező ÉVFORDULÓK, a honismeret oktatásával foglalkozó ISKOLA ÉS HONISMERET, továbbá a HAGYOMÁNY, a TERMÉS, valamint a mozgalom eseményeiről tudósító KRÓNKA, a honismereti témájú kiadványok recenzióit tartalmazó KÖNYVESPOLC, és a honismereti kiadványokat listázó HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA rovat. Ritkábban fordul elő az európai országokban fellelhető, s a mi honismereti mozgalmunkhoz hasonló formációkat bemutató írásokat közlő HONISMERET ÉS EURÓPA: a történelmi tragédiáinkkal foglalkozó SORSKÉRDÉSEK és az EMLÉKEZZÜNK, az Ifjúsági Honismereti Akadémiákon szereplő diákszerzők írásait bemutató ZSENGE TERMÉS, továbbá az EMLÉKHELYEK, a PÁLYÁZATOK és a HÍREK. Talán a rovatoknak ez a bősége is érzékelteti a Honismeret folyóirat sokszínűségét, amibe beleférnek a módszertani eligazodást szolgáló írások éppen úgy, mint a tematikus feldolgozások, az anyagközlések, valamint a rövidebb-hosszabb tudósítások, híradások.

A Honismeret folyóirat több mint egy emberöltő óta szolgálja a magyarság és a társadalom őnismeretét, ápolja a szülőföld és a lakóhely iránti elkötelezettségét. Jelentős szerepet tölt be a nemzettudat alakításában és fenntartásában. Összefogja, közösséggé formálja a hagyományosan magyarságismeretnek nevezett tudományágak (történelem, földrajz, néprajz, nyelvészet, műemlékvédelem és hasonló) hivatásos és amatőr kutatóit, gyűjtőit. Természetesen elsősorban a honismereti mozgalomban tevékenykedők érdeklődését igyekszik kielégíteni, emellett segíti a pedagógusok, az egyetemi hallgatók és a középiskolás diákok munkáját, a szakdolgozatok és pályázatok íróit, a szakkörök és más közösségek tevékenységét, módszertani segítségét nyújt a tantervi keretek között és az azon kívül folyó honismereti oktatáshoz.

Ahhoz, hogy ezt a széles körű és szerteágazó feladatát még jobban betölthesse, rendkívül fontos lenne egy igen részletes, szövegfeltáráson alapuló, személynév-, helységnev- és tárgymutatóval ellátott *repertórium*. Az első tizenöt évfolyamra készült és meg is jelent egy mutató, ami azonban már akkor sem elégített ki minden igényt, mert csak a cikkek címét vette figyelembe, ami sokszor nem igazít el kellőképpen. Ahhoz, hogy a kutatók, az önkormányzatok, különösen pedig a pedagógusok, diákok eredményesebben hasznosíthassák a folyóirat eddig megjelent számaiban fellelhető hatalmas mennyiségű ismeretanyagot, mindenképpen szükség volna az említett repertóriumra. Erre azonban a kulturális terület jelenlegi támogatottságában, pontosabban támogatatlanságában nem sok reményünk lehet. Csak bízhatunk abban, hogy ez az állapot megváltozik és a 40. évfolyam alkalmával talán elkészülhet és megjelenhet a *Honismeret Mutatója*.

Végezetül engedtessek meg a szerkesztőnek a harmincötödik évfolyam alkalmából néhány személyes természetű megjegyzés. Harminchárom esztendővel ezelőtt szinte puccszerű akcióval lettem a Honismeret szerkesztője. Töltési Imre, a Honismereti Bizottság titkára ugyanis hármunkat környékezett meg 1974-ben ezzel a feladattal, rajtam kívül Für Lajost és Kósa Lászlót. Ők elhárították a felkérést, nekem azonban erre nem volt módom, mert éppen az egykori Etelközben, a moldvai csángómagyarok körében kutatva töltöttem éves szabadságomat. Mire hazajöttem, azzal fogadtak, hogy engem bíztak meg a szerkesztői munkával. S bár nem volt semmiféle szerkesztői gyakorlatom, s féltem is nagyon a feladattól, szép lehetőséget sejtettem benne, és legalábbis nem tiltakoztam elég erőlyesen a megbízás ellen. S noha az elmúlt 33 esztendő során jónéhány alkalommal elátkoztam azt a pillanatot, amikor elvállaltam ezt a mókuserékszerű, hűsdarálóként működő szerkesztői munkát, úgy istenigazából sohasem bántam meg. Lelki válságaim mélypontjain olykor szinte mosónőnek érzem magam, aki örökké a mások szennyesét mossa, ahelyett, hogy a magáét tisztázná. De józánabb óráimban boldogan állapíthatom meg, hogy rengeteget tanultam a – sokszor háromszor-négyszer – elolvasott kéziratokból, s ha ma valamivel többet tudok a magyar történelemlről az átlagos agrárértelmiséginél, azt a Honismeret szerkesztésével járó kulimunkának köszönhetem.

Am ennél is fontosabb az a számtalan értékes emberi kapcsolat, amelyre a sokszor bizony terhes szolgálat során tettem szert. A szerzőkben és a szerkesztőbizottsági tagokban kitűnő barátokra leltem, akiktől mindenben támogatást és fegyvertársi barátságot kaptam. Magam is elmondhatom tehát, amit 1934-ben a Választ szervező Németh László irt levelében Fürlep Lajosnak: *...ha a munkának van a munkán kívül is jutalma, az csak a barátság lehet s a becsülés, mellyel olyanok fordulnak felénk, akiket mi is becsülünk.*”

Halász Péter